

УДК 690.9

ЦІНОВА ПОЛІТИКА В ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНОМУ КОМПЛЕКСІ: СВІТОВА ПРАКТИКА

Шовкалюк Ю.В.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»

У статті проаналізовано різні фактори впливу на ціноутворення в паливно-енергетичному комплексі та підходи різних країн до формування тарифів на енергоресурси. Висвітлено окремі питання політики держав Євросоюзу стосовно цін на нафту, природний газ, електроенергію.

Ключові слова: ціна, тариф, енергоспоживання, енергетичні ресурси, країна.

Постановка проблеми. Статистичні дані [1; 2] свідчать про щорічне зростання обсягів споживання всіх видів використовуваних первинних енергоресурсів у світі. Це обумовлено збільшенням чисельності населення та інтенсифікацією виробничої діяльності, інтегральним показником якої є світовий валовий внутрішній продукт. Особливістю держав Західної Європи є обмеженість запасів первинних джерел енергії і нерівномірність їх розподілу по країнах. Рівень імпортозалежності ЄС становить близько 53% [3]. Програми енергетичної безпеки розвинених країн мають метою прискорений розвиток традиційних внутрішніх джерел енергії (вугілля, нафти, газу) та альтернативної енергетики; розумне співвідношення ринкових відносин з державним регулюванням, включаючи створення та підтримання стратегічних запасів паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР) [4; 5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проте темпи зростання споживання різних видів енергоресурсів істотно відрізняються один від одного [6]. Найвищий темп зростання в останні роки є характерним для нетрадиційних та поновлюваних джерел енергії (ПДЕ), споживання яких збільшилося в 4,4 рази; далі йдуть вугілля і гідроенергія, споживання яких виросло в 1,5 і 1,4 рази відповідно. За ними слідує природний газ і нафта з темпами зростання відповідно в 1,35 і 1,15 рази. За цей період темпи зростання використання ядерної енергії знизилися на 6,7%, що пов'язано з політикою стримування розви-

тку ядерної енергетики в ряді країн [7-10]. Різні темпи зростання споживання ресурсів первинної енергії призводять до зміни структури їхнього використання у світовому паливно-енергетичному балансі (ПЕБ). Станом на кінець 2012 р. [11] нафта є найбільш затребуваним первинним енергоресурсом, частка якого становить 33% у світовому балансі споживання енергії. Другим щодо затребуваності енергоресурсом у світовому ПЕК є вугілля, частка якого становила 30%. Вугілля переважно використовується в електроенергетиці (65% загального споживання), у промисловості (27%) – для теплових процесів; у житлово-комунальному господарстві (ЖКГ) – для опалення будівель. Третім енергоресурсом є природний газ, частка якого становить 23,9% [11].

Завдяки державній підтримці, зниженню витрат на експлуатацію енергоустановок, які використовують ПДЕ, торгівлі квотами на викиди CO₂ та зростанню цін на викопні види енергоресурсів обсяги виробництва електроенергії з використанням ПДЕ, за прогнозом МЕА [4; 5], у період 2010–2035 рр. досягнуть 31% загального виробництва електроенергії у світі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми та мета статті. Для регулювання обсягів виробництва ПЕР і підвищення ефективності їх використання застосовується регулювання цін і тарифів. Ціни на продукцію ПЕК формуються під впливом ряду факторів. До них відносяться: витрати; співвідношення попиту і пропозиції; державна політика регулювання

діяльності підприємств ПЕК; ціни на світовому ринку; інвестиційна політика тощо. З розвитком ринкових відносин число регульованих державними органами цін зменшується, зростає частка вільних ринкових цін. Огляд підходів різних країн до ціноутворення в ПЕК є актуальним питанням і буде метою даної статті.

Ціноутворення та цінова політика в ПЕК

Сьогодні ціни на продукцію ПЕК не є повною мірою вільними і ринковими: на динаміку цін мають вплив інфляція та інтереси виробників, але в той самий час на неї практично не впливають зміни попиту з боку споживачів. Ціни на паливно-енергетичні ресурси для споживачів значно відрізняються (у 8–10 разів). Це відбувається через нерівномірний розподіл ресурсів і високі транспортні витрати. Істотно відрізняються також ціни паливобувних підприємств (у межах 2–4 разів) і ціни на продукти нафтопереробки (приблизно у 2 рази). Для ПЕК характерною є наявність природних монополій, що дає виробникам можливість завищувати витрати, не виправдано підвищувати ціни, погіршуючи при цьому в ряді випадків якість послуг тощо. Держава на сьогодні активно втручається в процес ціноутворення в ПЕК: регулювання цін відбувається як на міжнародному рівні, так і всередині країни. У США регулювання цін відбувається в основному непрямыми методами, спеціальні комісії встановлюють тарифи в монополізованих галузях: наприклад, на користування електроенергією. Проте в майбутньому побудова цін в ПЕК має враховувати єдину основу, що закладено у фізичну сутність енергоресурсів, тобто в можливості зіставляти їх відповідно до теплової здатності.

Ціни на нафту. Під час аналізу цін на окремі енергоресурси існують як загальні, так і специфічні причини їхнього формування. Ці причини найкраще піддаються аналізу на прикладі ціноутворення у нафтовій галузі (рис. 1).

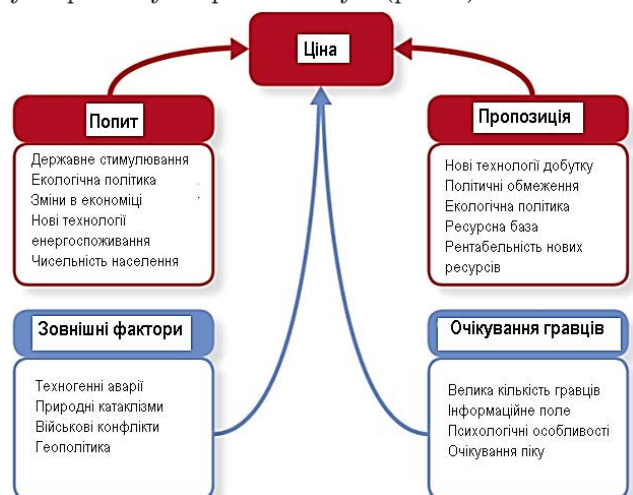

Рис. 1. Вплив різних факторів на прикладі формування ціни на нафту

Джерело: Інститут енергетичних досліджень (ІНЕІ РАН), 2014

Ціна нафти завжди визначалася сукупністю економічних, політичних, військово-стратегічних і природних факторів. За високого рівня монополізації нафтової промисловості виробники здатні оперативіно реагувати на зменшення попиту та

відповідного зниження видобутку нафти. Для оцінювання було визначено певні стандартні сорти нафти; наприклад, для Росії – це важка (Urals) і легка (Siberian Light) нафта, в Іраку – Kirkuk, у Великобританії – Brent, у США – Light Sweet і WTI, у Норвегії – Statfjord. Стандартом для цін є нафта сортів WTI й Light Sweet (для західної півкулі), а також Brent (для ринків Європи й країн ОПЕК). В розвинених країнах (таких як США, Японія) створено стратегічні резерви нафти, достатні для заміщення імпорту впродовж 90 днів.

Ціна на природний газ впливає на конкурентоспроможність економіки держав, динаміку розвитку компаній, рівень життя населення тощо. Під час визначення ціни на природний газ в Європі застосовуються два підходи: один пов'язує ціну газу із ціною кошика альтернативних енергоносіїв у кожній конкретній країні – мазуту, вугілля, нафти; а другий, що використовується в довгострокових контрактах, прив'язує ціну газу до ціни кошику нафтопродуктів на біржі з кроком у 9 місяців. Ціни на газ для споживачів у різних країнах можуть суттєво відрізнитися (рис. 2) і враховують вплив соціальної, податкової та екологічної політики [9, 12].

Рис. 2. Вартість природного газу для населення, \$/тис. м³ (на 2014 р.)

Джерело: Eurostat, 2014

Вартість газу, наведена на рис. 2, може істотно відрізнитися (залежно від місця проживання, обсягів споживання, наявності центрального опалення). Серед першої п'ятірки країн з найвищою ціною на газ Швеція, Данія, Іспанія і Португалія входять до числа лідерів з виробництва електроенергії з ПДЕ, тобто ціни пов'язані не стільки з газовим ринком, скільки із собівартістю «зеленої» електроенергії; таким чином, основним фактором ціноутворення є екологічний. Швеція є країною з найменшою часткою газу в енергобалансі (2%), тому газ має найвищу серед країн ЄС вартість. Головним фактором в Італії (40% газу в енергобалансі) є податкова політика держави в умовах кризи. Особливістю цінової політики країн Західної Європи є те, що населення тут платить за газ більше, ніж промислові підприємства, тобто «перехресне субсидування», на відміну від України має дзеркально-протилежний характер. Ціна газу в країнах ЄС не залежить

від того, чи видобуває ця країна його на своїй території: наприклад, Нідерланди, один з найбільших видобувників, посідають сьоме місце за вартістю газу. Оптові ціни для населення в Росії є значно нижчими, ніж ті, за якими його купують домогосподарства. Білорусь та Україна стали лідерами серед країн ЄС за темпами зростання цін на газ для населення в національній валюті. Тарифи в Україні є низькими, зважаючи на низький рівень доходів населення, що визначає дуже високу чутливість до їх зростання.

Вартість електроенергії для різних країн може істотно відрізнятися залежно від місця проживання, обсягів споживання сім'ї, наявності електричних плит, центрального опалення тощо. Наприклад, у Росії, вартість електроенергії в Іркутській області та у Чукотському АО відрізняються майже в 6 разів. У рейтингу країн ЄС за вартістю електроенергії перше місце посідає Данія, яка є європейським лідером з використання ПДЕ (до 2020 року уряд має намір довести її частку до 50%). «Зелена» електроенергія значно дорожча вуглеводневої, а тим більше – атомної, додаткові витрати, в основному, фінансуються населенням; у Данії найбільша в Європі частка податків у вартості електроенергії, ці кошти йдуть на «зелену» енергію, розвиток ринку електромобілів тощо. В Норвегії велика частина електроенергії виробляється на ГЕС, що дозволяє їй бути більш дешевою і доступною, проте характерними є некеровані стрибки цін, викликані гідрологічною ситуацією. Абсолютний рівень тарифів не відображає доступності електроенергії для населення, тому для порівняння можна використати показник обсягу електроенергії, який можуть придбати на свої середні доходи жителі різних країн: найбільший обсяг електроенергії на одну зарплату можна придбати в Норвегії, Люксембурзі і Великобританії, найменше – у Молдавії, Україні. Ціна на електроенергію корелюється з ВВП на душу населення, тому стає важливим соціальним фактором і починає обмежуватися за рахунок адміністративних ресурсів. Що стосується цін на електроенергію для промисловості, то найбільш низька вона в Чорногорії, Фінляндії, а найбільш висока – в Данії, Італії, Кіпрі [9].

США є не тільки найбільшим у світі споживачем енергоресурсів (понад 20% світової первинної енергії), але й значним їх виробником з величезними запасами первинних енергоресурсів. Заборону на експорт сирої нафти, введenu в США в середині 70-х р. минулого століття, вперше було пом'якшено [11]. Власний нафтовидобуток в США вже сьогодні має відповідний вплив на світові ціни на нафту, також вплив мають розробка сланцевих родовищ і зниження темпів приросту споживання

нафти в енергоємних галузях економіки. Значному зростанню видобутку газу і зниженню цін на газ у США сприяють економічні механізми, зокрема, компанії здійснюють такі заходи як хеджування (страхування від падіння цін на газ; продаж частини майбутнього товарного виробництва); зміни у видобутку; мінімізація витрат на оренду ділянок і на буріння; залучення іноземних інвесторів та банківських кредитів. Видобуте в США вугілля продовжує залишатися поза конкуренцією за ціною, 90% його використовується в електроенергетиці; а у зв'язку з переведенням ряду станцій на газ з 2009 значно збільшився експорт вугілля, у тому числі і в ЄС. Роздрібні ціни електроенергії в окремих штатах США значно різняться (в 3 рази). Ціни на електроенергію, як для промисловості, так і для населення в США є значно меншими, ніж у Європі (рис. 3).

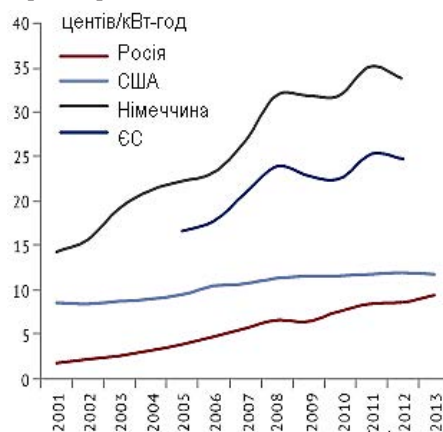

Рис. 3. Динаміка роздрібних цін на електроенергію для населення

Джерело: Energy Information Administration, EIA

Загалом, видобуток та споживання всіх видів енергії в розвинених країнах ЄС та США супроводжується вдосконаленням регулюючих інструментів і стимулюванням інвестицій в інновації. На державному рівні здійснюється економічна підтримка галузей ПЕК, що вносять значний внесок у технологічний розвиток і зайнятість населення.

Висновки. Проаналізовано різні фактори впливу на ціноутворення на енергоресурси країн Євросоюзу та США, висвітлено проблеми державної політики регулювання діяльності підприємств ПЕК, здійснено порівняння підходів різних країн до формування тарифів. Показано значні відмінності цін на енергоресурси як на міждержавному рівні, так і на національному рівні залежно від багатьох параметрів впливу з урахуванням соціальної, податкової та екологічної політики різних країн.

Список літератури:

1. Factbook 2013. Economic, Environmental and Social Statistics. Paris: OECD Publishing, 2013; BP Statistical Review of World Energy. London, June 2013.
2. BP Statistical Review of World Energy. London, June 2013.
3. Аналіз ефективності використання енергоресурсів у розвинених зарубіжних країнах і залежність від їх імпорту – К.: НТЦЕ «НЕК «Укренерго» – 2015. – 89 с.
4. Навстречу более энергоэффективному будущему, МЕА, 2011.
5. Ход выполнения политики энергоэффективности в странах «Большой восьмерки», МЕА, 2010.
6. Стан світового ПЕК, Огороков В. Р., Огороков Р. В. // Академія енергетики, 2013 – № 2 (52).
7. IEA – International Energy Agency – (МЕА)

8. OPEC. Annual Statistical Bulletin. Petroleum: An Engine for Global Development
9. Eurostat – Евростат – <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>
10. U.S. Energy Information Administration EIA – <http://www.eia.gov/>
11. BP – British Petroleum Statistical Review of World Energy June 2014
12. Огляд цінової політики на енергетичні ресурси у світовій енергетичній сфері – К.: НТЦЕ «НЕК «Укренерго» – 12/2014. – 82 с.

Шовкалюк Ю.В.

Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт»

**ЦЕНОВАЯ ПОЛИТИКА В ТОПЛИВНО-ЭНЕРГЕТИЧЕСКОМ КОМПЛЕКСЕ:
МИРОВАЯ ПРАКТИКА**

Аннотация

В статье проанализированы различные факторы, влияющие на ценообразование в топливно-энергетическом комплексе и подходы разных стран к формированию тарифов на энергоресурсы. Освещены отдельные вопросы политики государств Евросоюза в отношении цен на нефть, природный газ, электроэнергию.

Ключевые слова: цена, тариф, энергопотребление, энергетические ресурсы, страна.

Shovkaliuk Y.V.

National Technical University of Ukraine
«Kyiv Polytechnic Institute»

PRICE POLICY IN THE FUEL AND ENERGY COMPLEX: WORLD PRACTICE

Summary

The article analyzes the different factors influencing the pricing in the energy sector and the approaches of different countries to the formation of tariffs for energy resources. It is highlighted specific issues of EU policy in respect of prices for oil, natural gas, electricity.

Keywords: price, rate, energy, energy efficiency, the country.